

Wat is er aan de hand met de Javaanse Neushoorn?

door Nico van Strien

Drs. N. J. van Strien deed enkele jaren geleden neushoornonderzoek in noord Sumatra. Hij is thans werkzaam bij de School of Environmental Conservation te Ciawi, Indonesië

De afgelopen maanden zijn er geregeld berichten in de pers opgedoken in de trant van 'Mysterieuze ziekte bedreigt Javaanse neushoorn'. Omdat deze berichten voor de nodige bezorgdheid hebben gezorgd onder natuurvrienden, is het goed uit te leggen, wat er met de Javaanse neushoorn (*Rhinoceros sondaicus*) aan de hand is.

Het is allemaal begonnen toen vorig jaar op 29 december door de bewakers van het Ujung Kulon Nationale Park een half verrot karkas van een neushoorn werd gevonden, nog geen 300 meters van een van de bewakingsposten. Toen er een week later, op 3 januari een neushoorn de geest gaf vrijwel voor de neus van de bewakers, werd er groot alarm geslagen. Terecht, want Ujung Kulon is de enige plaats waar deze neushoorn nog voorkomt, een 50-tal dieren sterk.

De neushoorns waren kennelijk bezweken aan een ziekte die met hevige buikloop gepaard gaat en snel fataal afloopt, want kort voor ze bezweken was er nog gegeten. De waakzaamheid werd opgevoerd en een aantal deskundigen van de natuurbeschermings- en veterinaire diensten werden voor onderzoek uitgestuurd. De bezorgdheid nam nog toe toen er voor het einde van de maand nog twee dode neushoorns werden gevonden, steeds in het zelfde gebied en onder dezelfde omstandigheden. Men voorzag het verdwijnen van de neushoorn uit Ujung Kulon, zoals daar ook in de vijftiger jaren de tijger is verdwenen, en alle mogelijke hulp werd ingeroepen.

Omdat alle slachtoffers waren gevonden op de landengte die Ujung Kulon met de rest van Java verbindt, werd er gedacht aan een ziekte die van het vee van de bevolking zou zijn overgeslagen op de neushoorns, met name aan een ziekte die *septicemia epizootica* wordt genoemd, en daar eerder onder het vee slachtoffers had gemaakt. Hoewel dit nooit is bevestigd en er onder het vee ook geen gevallen van deze ziekte zijn gevonden was de bezorgdheid van de overheid zodanig dat er onverwijld een grote inentings campagne werd gestart. Verder werd de mogelijkheid onderzocht om het besmette gebied van de rest van Ujung Kulon te isoleren met een paar kilometer schrikdraad.

Er werden nog meer mensen naar Ujung Kulon gestuurd. Professor Ruedi Schenkel, een kenner bij uitstek van het gebied en zijn bewoners, werd uit Zwitserland gehaald om een uitvoerig onderzoek uit te

voeren. Echter nadat op 12 februari de vijfde en laatste dode neushoorn was gevonden, leek alles weer normaal. Nieuwe slachtoffers zijn er sindsdien niet gevonden en overal, ook in het besmette gebied, worden weer regelmatig neushoornsporen gezien.

De aard van de ziekte is nooit opgehelderd, omdat er nooit goede weefselmonsters van de dode neushoorns konden worden genomen. Er wordt nu ook wel gesuggereerd dat het miltvuur is geweest, een ziekte die eerder in Ujung Kulon is gevonden. Alles wijst er echter op dat het geen besmetting van buitenaf is geweest, maar een endemische ziekte, die alleen onder bijzondere omstandigheden slachtoffers maakt. In dit geval zou dat de buitengewoon zware regenval in december kunnen zijn geweest, die grote delen van het reservaat in moeras deed veranderen en waarschijnlijk ook de conditie van de neushoorns nadelig heeft beïnvloed.

Wat nu precies de oorzaak van de sterfte is geweest zullen we wel nooit te weten komen, maar het onderzoek heeft uitgewezen dat de stand van de neushoorn niet opvallend is achteruit gegaan, dus er zijn waarschijnlijk niet veel meer slachtoffers geweest, dan de vijf die gevonden zijn. Ziekte en dood zijn heel normale verschijnselen, die in een grote gezonde populatie geen reden vormen voor bezorgdheid en ingrijpen, maar het wordt natuurlijk anders als het een kleine geïsoleerde groep betreft. In dit geval betekent de dood van vijf dieren een verlies van ongeveer 10 procent van de totale wereldpopulatie. Geen fatale, maar wel een gevoelige klap.

In Ujung Kulon lijkt alles weer bij het oude te zijn, maar het gebeurde heeft wel duidelijk gemaakt hoe kwetsbaar eigenlijk de Javaanse neushoorn is, ondanks dat ze goede wettelijke bescherming genieten in het reservaat. Nu is het met een sisser afgelopen, maar er hoeft echt niet zo veel te gebeuren om de neushoorn-stand zo'n zware klap toe te brengen, dat herstel niet meer mogelijk is.

Daarom wordt er nu druk gedacht en gewerkt aan de verbetering van de overlevingskansen van de soort op lange termijn. Een 50-tal dieren in slechts één reservaat geeft geen goede garantie voor overleven en de gedachten gaan nu in twee richtingen. In de eerste plaats wordt gedacht aan het vergroten van de levensmogelijkheden voor neushoorns in Ujung Kulon, zodat het aantal daar verder zal kunnen toenemen. En

ten tweede wordt er gezocht naar mogelijkheden om elders nieuwe populaties te vestigen door een aantal dieren te vangen en over te brengen naar andere reservaten.

De begroeiing van Ujung Kulon is in de loop der tijd aanmerkelijk veranderd. Vroeger was er veel meer open en lage vegetatie, restanten van verlaten landbouw terreinen en van de destructie door de 15 meter hoge vloedgolf van de uitbarsting van de Krakatau, honderd jaar geleden. Nu neemt het hoge en gesloten bos steeds meer bezit van het reservaat en daar is voor de neushoorn, die het moet hebben van wat hem voor de neus groeit, niet zo veel te vreten. Verder is er misschien wat competitie voor voedsel met de banteng, die in aantal enorm is toegenomen sinds de jacht is gestopt en de grote roofdieren, tijger en wilde hond, zijn verdwenen.

Omdat de Javaanse neushoorn zowel gesloten bos als open terrein nodig heeft wordt nu gewerkt aan plannen, en de eerste proeven zijn reeds gestart, om in kleine gedeelten van het reservaat wat van het hoge geboomte te kappen. Zo krijgt het struikgewas meer kans en komt er meer voedsel voor de neushoorns. Het lijkt misschien vreemd dat in een Panda-nummer over de bescherming van het regenwoud wordt gesproken over kappen. Men moet echter bedenken dat deze zeldzame neushoornsoort 'met de rug tegen de muur staat' en dat het hier slechts om kleinschalige maatregelen gaat.

Het vestigen van nieuwe populaties elders zal veel meer voeten in de aarde hebben. Voor een dergelijke operatie is veel geld, geduld en wijsheid nodig. Het eerste zal wel geen grote problemen opleveren, gezien de algemeen heersende bezorgdheid, maar de andere ingrediënten zijn vaak schaars. De technische problemen van het vangen en transporteren van de dieren zijn wel op te lossen, als men daarvoor de juiste personen en hulpmiddelen weet te vinden. Maar veel moeilijker zal het zijn een gebied te vinden dat voor de dieren een goede en veilige woonplaats kan opleveren.

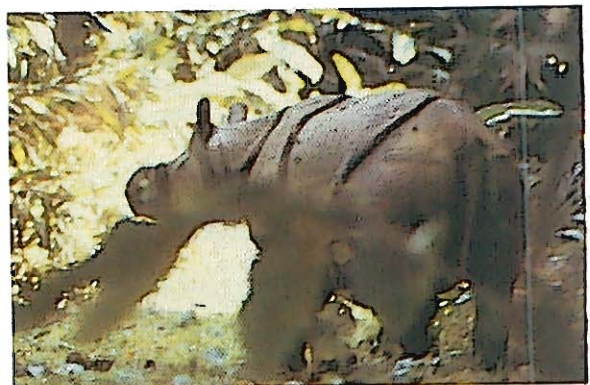
Op het overbevolkte Java is zo'n gebied niet meer te vinden, en daarom kijkt men naar Sumatra, waar de Javaanse neushoorn in de dertiger jaren is uitgeroeid. Nu moet het gebied niet alleen wat terrein en begroeiing betreft geschikt zijn, maar het moet ook zodanig beheerd kunnen worden dat de neushoorns er veilig zijn voor stropers en ander ongerief. Voorlopig lijkt het Way Kambas reservaat in Zuid Sumatra de beste kansen te geven. Wat ligging betreft is het ideaal, slechts een korte bootreis van Ujung Kulon, en ook de vegetatie lijkt op het eerste gezicht geschikt. Het reservaat is een paar jaar geleden voor een groot gedeelte kaal gekapt, waardoor er nu een overvloed is aan lage begroeiing.

Maar op het gebied van beheer moet er in Way Kambas nog veel worden gedaan. De druk van de bevolking is er, door de migratie vanuit Java en Bali, nauwelijks kleiner dan op Java, waardoor er in het

reservaat veel dingen gebeuren, die niet in overeenstemming zijn met de status van natuur reservaat. Andere in aanmerking komende gebieden staan er niet beter, eerder slechter, voor en het zal dus nog wel een aantal jaren duren voor alles in gereedheid is gebracht en een translocatie operatie kans van slagen heeft. Door overhaast optreden kan veel geld en een aantal neushoorns verloren gaan.

Voorlopig is het zaak het beheer en de bescherming van Ujung Kulon verder te verbeteren en een voorzichtige begin te maken met manipulatie van de vegetatie in het voordeel van de neushoorn. Een zo groot mogelijke en gezonde populatie in Ujung Kulon zal ook de aderlating, voor het opbouwen van een tweede populatie elders, het best kunnen opvangen.

Tijdens een bezoek aan Ujung Kulon fotografeerde Nico van Strien deze neushoorn. Foto's van deze dieren zijn een grote zeldzaamheid omdat neushoorns bijzonder schichtig zijn en bij het geringste geluid verdwijnen of meteen in de aanval gaan. Van Strien bleef bij het zien van deze neushoorn direct stil staan en kreeg zo net een kans om deze foto's te maken. De eerste kleurenfoto's na vele jaren!

Achttiende jaargang november 1982 nr. 11

panda

ACTIE
OERWOUD
INDONESIË

Maandblad van het Wereld Natuur Fonds - Nederland

Panda is het officiële orgaan van de Stichting Het Wereld Natuur Fonds-Nederland, Nederlandse afdeling van The World Wildlife Fund. Het wordt gratis gezonden aan de donateurs.

Redactie

Adres: Wereld Natuur Fonds, postbus 7, 3700 AA Zeist
Leden: Bert Garthoff, N. F. Halbertsma, Mr. T. Kroesen-Verjaal, E. F. Elzenga, Dr. J. C. van Noordwijk-Van Veen, Drs. S. M. ten Houte de Lange

Kopij voor Panda en voor het 'Laatste Nieuws' dient uiterlijk op de eerste dag van de maand voorafgaande aan de maand van verschijnen op het redactie-adres aanwezig te zijn. Artikelen uit Panda mogen worden overgenomen na toestemming van de desbetreffende auteur(s), mits de bron wordt vermeld.

Adresveranderingen en klachten

Adresveranderingen en klachten over het niet ontvangen van Panda moeten worden gericht aan het Secretariaat. Adresveranderingen dient men tenminste zes weken te voren op te geven, onder vermelding van het administratienummer (vermeld op het adresstrookje).

Postzegels voor antwoord insluiten

Briefschrijvers worden vriendelijk verzocht bij correspondentie waarop antwoord wordt verwacht, de benodigde postzegels in te sluiten.

Secretariaat Wereld Natuur Fonds

Eerste Hogeweg 2a, Zeist (postadres: postbus 7, 3700 AA Zeist).
Telefoon: 03404-22164 (twee lijnen).
Postrekening 44466, Zeist.
Bank: Mees & Hope N.V., Utrecht, rekening 21.36.50.797.

Verzendhuis WNF

Postbus 140, 2170 AC Sassenheim; postrekening 30.19.487.

Donateurs

Donateur(trice) kan men worden door een jaarlijkse storting van (tenminste) f 25,- op postrekening 44466 ten name van het Wereld Natuur Fonds, Zeist. Donateur(trice) voor het leven wordt men door eenmaal (tenminste) f 750,- te betalen.

World Wildlife Rangers

Rangers zijn de junioren van het Wereld Natuur Fonds tot achttien jaar. Zij betalen f 20,- per jaar en ontvangen elf maal per jaar het blad TamTam. Rangers-supporters (boven 18 jaar) betalen per jaar f 20,- plus f 5,- (voor het Ranger Educatie Fonds), totaal f 25,-.

Inlichtingen: World Wildlife Rangers, postbus 284, 3700 AG Zeist, tel. 03404-22144 (twee lijnen), postrekening 201120, Zeist.

Vormgeving en druk

Bosch & Keuning nv, Baarn.

panda

Maandblad
van het Wereld
Natuur Fonds
Nederland

Inhoud

Actie Oerwoud Indonesië	147
Politiek en tropische regenwouden	148
Het WNF en natuurbehoud in Indonesië 1977-1981	151
Het tropisch regenwoud: de visie van een bioloog	155
Wat is er aan de hand met de Javaanse Neushoorn	159
Laatste nieuws	161
Boeken	162

Te bont

Recente advertenties van bonthandelaren en berichten van pelsfokkers suggereren dat het Wereld Natuur Fonds achter de activiteiten van deze groepen zou staan. Deze informatie is pertinent onjuist. Zo verkondigen de pelsfokkers dat het WNF een gift van hen in ontvangst genomen heeft zonder erbij te vertellen dat door het WNF het geld werd geretourneerd. Uitspraken van een van onze vele vrijwilligers worden uit hun verband gerukt en aangehaald als zijnde van het bestuur, terwijl duidelijk is dat het hier gaat om strikt persoonlijke meningen, die *niets* te maken hebben met standpunten van het WNF!

Ook wordt gesteld dat het WNF het doden van zeehonden goedkeurt. Het WNF heeft er echter al jaren op aangedrongen dat de gegevens over zeehondenpopulaties nader bekeken worden. Bovendien is het WNF van mening dat het doden van niet met uitsterven bedreigde dieren alleen verantwoord zou kunnen zijn als aan de mens het *gehele* dier ten nutte komt, zoals bijvoorbeeld bij veeteelt. Dat is bij zeehonden beslist niet het geval. In 1973 toen de Wet BUD (Bedreigde Uitheemse Diersoorten) nog niet bestond, verklaarde de bonthandel in Nederland dat geen bont van bedreigde diersoorten meer verwerkt zou worden. Dat was 10 jaar geleden een stap in de goede richting, en als zodanig werd dat *toen* door het WNF als een goed initiatief beoordeeld.

Momenteel stellen organisaties zoals Dierenbescherming, Lekker Dier en anderen echter vanuit hun doelstelling de vraag of het dragen van bont (ook van gefokte dieren) wel ethisch verantwoord is. Voor de bonthandel is dat blijkbaar een reden om een (WNF) vlag te zoeken die de bonte lading moet dekken. Voor het WNF is dat *te bont*.

Bij de voor- en achterplaat

Telaga Warna, het meer van de duizend kleuren, een klein natuurreservaat op de helling van de Gedeh, West-Java.

Fotoverantwoording

Voor- en achterplaat, pp. 149-153, WNF; pp. 154-158 dr. H. D. Rijksen; p. 160 ds. N. J. van Strien.